

İLKÖĞRETİM ORTAÖĞRETİM VE ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN MESLEKİ VE EĞİTSEL KARARLARINI ETKİLEYEN FAKTÖRLERİN İNCELENMESİ

THE INVESTIGATION OF FACTORS INFLUENCING ON STUDENTS' CAREER AND
EDUCATIONAL DECISIONS OF STUDENTS

Zeynep HAMAMCI¹
Feride BACANLI²
Hüseyin DOĞAN³

Öz

Bu araştırmanın amacı ilköğretim 8. sınıf, lise ve üniversite öğrencilerinin mesleki ve eğitsel kararları üzerinde etkili olan faktörleri belirlemektir. Araştırma grubu, Gaziantep ve Ankara il merkezinde bulunan ilköğretim ve ortaöğretim okullarına devam eden 413 öğrenci ile Ankara'da Gazi Üniversitesine devam eden 176 üniversite öğrenci olmak üzere toplam 589 kişiden oluşmaktadır. Veriler araştırmacılar tarafından geliştirilen Demografik Bilgi Formu ile Mesleki ve Eğitsel Karar Verme Anketi kullanılmıştır. Araştırmada öğrencilere ait demografik değişkenlere göre mesleki ve eğitsel karar verme sürecinde etkili olan faktörler açısından bir fark olup olmadığı t testi, kay-kare test ve tek yönlü (one-way) varyans analizi tekniği kullanılarak incelenmiştir. Araştırma sonucunda öğrencilerin büyük bir çoğunluğunun eğitsel ve mesleki kararlarını verdikleri, vermiş oldukları kararlara da güvendikleri bulunmuştur. Öğrencilerin mesleki ve eğitsel kararlarında etkili olan faktörler sırasıyla; baba, anne, kitap ve dergi ile okullardaki öğretmenler olarak belirlenmiştir. Öğrencilerin eğitsel ve mesleki kararlarını verirken başvurdukları kaynaklarda sınıf düzeyine göre anlamlı bir fark bulunmazken, erkek öğrencilerin kararlarında arkadaşlarının daha etkili olduğu belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Meslek seçimi, ilköğretim, lise ve üniversite öğrencileri

Abstract

The purpose of this study was to determine factors which influence on students' career and educational decisions in primary school, high school and university students. The sample of the study consists of 589 students which selected randomly from primary and high schools in Gaziantep and Ankara with university students in Gazi University. Data were collected by Demographic Information Survey which was developed by the researchers and Career and Educational Decision Making Survey. In this study, It has been examined whether there is a difference in the factors that are influential in career and educational decision making process by using t test, Chi-square test, One-Way ANOVA analysis. According to the results of the study, it was found that majority of students have made their career and education decisions and being confident their decisions. Findings have shown that the most important factors which effect on students' career and educational decisions, respectively: fathers, mothers, books and journal and teachers who are working in schools. While there were not differences addition sources of help point of view level of class, it was found that friends of male students has been influence on their career and educational decisions.

Key words: Career choosing, primary school students and high school students, and university students

¹ Gaziantep Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Rehberlik ve Psikolojik Danışma ABD, hamamci@gantep.edu.tr

² Prof. Dr., Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Eğitimde Psikolojik Hizmetler Anabilim Dalı, fbacanli@gazi.edu.tr

³ Yrd. Doç. Dr., Melihşah Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölümü hdogan@meliksah.edu.tr

Giriş

Meslek seçimi kararı bireyin yaşamında verdiği en önemli kararlardan biridir. Meslek seçimi yalnızca bireyin nasıl bir işte çalışmak isteği ile ilgili olmayıp, aynı zamanda nasıl bir hayat standardı içinde yaşamak istediğini de belirleyen bir karardır. Verilen bu karar kişinin hayatını nasıl bir çevrede geçireceğini, kimlerle etkileşimde bulunacağını, dünya görüşünü, değer yargılarını, ideallerini etkileyebilir.

Ülkemizde ilköğretim öğrencileri sekizinci sınıfın sonunda genel liselere, meslek liselerine ya da çalışma hayatına girme konusunda karar vermektedirler. Genel lise öğrencileri 9. sınıfın sonunda alan/meslek alanı ve ders seçmek zorundadırlar. Genel ya da meslek lisesi öğrencileri son sınıfta geldiklerinde mezun olup iş hayatına atılmakta ya da yükseköğretime devam ederek mesleki eğitimlerine başlamaktadır.

Ülkemizde ve yurtdışında yapılan araştırmalarda özellikle ergenlerin pek çoğunun eğitsel ve mesleki kararları verirken, bir takım akılcı olmayan inançlara sahip oldukları, kariyer alternatifleri ve benlikleri hakkında yeterli bilgiye sahip olmadıkları ve karar verme sorumluluğunu arkadaşlarına, yakınlarına bıraktıkları veya mesleki kararsızlık yaşadıkları bulunmuştur (Bacanlı, 2008; Bal, 1998; Çakır, 2003; Doğan, 2005; Doğan, 2010; Gati ve Saka, 2001; Germeijs, Verschueren, ve Soenens, 2006; Kalafat, 1998, Johnson, 2000; Julien, 1999).

Öğrencilerin mesleki ve eğitsel karar verme sürecinde etkili olan pek çok faktör bulunmaktadır. Bu faktörlerin bir kısmı yaş, cinsiyet, benlik algısı, ilgi ve yetenekler, kişilik özellikleri, yetkinlik algısı, meslek seçimine ilişkin akılcı olmayan düşünceler gibi bireylerin kendileriyle ilgili iken (Aytekin, 2005; Kleiman ve ark. 2004; Rojewsk ve Hill, 1998; Yıldız, 2001) bir kısmı da sosyo-ekonomik düzey, anne babanın eğitim düzeyi ve mesleği, aile yapısı, yaşadığı yer, din, dil ve ırk gibi değişkenler de bireyin meslek seçiminde etkili olan sosyokültürel faktörlerdir (Abişeva, 1997; Bekleyiş, 2007; Canstantine, Wallece ve Kindaichi, 2005; Sarıkaya ve Khorshid, 2009). Bununla birlikte mesleki seçeneklerin ve bu seçenekleri etkileyen kriterlerin fazla olması öğrencilerin zaman zaman mesleki karar vermekte zorlanmalarına neden olmaktadır (Amir, Gati ve Kleiman, 2008; Gati, 1998; Osipow, 1999; Tinsley, 1992).

Ülkemizde öğrencilerin mesleki ve eğitsel tercihlerini etkileyen faktörleri belirlemeyi amaçlayan araştırmalar yapılmıştır. Örneğin Özyürek ve Kılıç-Atıcı (2002) üniversiteye yeni

başlayan öğrencilerin meslek seçimi kararlarını etkileyen faktörleri inceledikleri araştırmalarında öğrencilerin sırasıyla aile, arkadaşları, öğretmenleri ve basındaki çeşitli kaynaklardan etkilendiklerini bulmuşlardır. Aytekin (2005) de araştırmasında lise son sınıf öğrencilerinin meslek seçimini etkileyen sosyo-ekonomik, kültürel ve ailesel faktörleri belirlemeyi amaçlamıştır. Bu araştırmanın sonuçları lise öğrencilerinin meslek seçimlerini etkileyen faktörlerin başında aile, ailenin sosyo-ekonomik ve eğitim düzeyinin olduğunu göstermiştir. Bu faktörleri yerleşim birimi, arkadaş çevresi, mesleğin kazancı, mesleğin ilgi ve yeteneklere uygunluğu gibi değişkenlerin izlediği bulunmuştur. Ortaöğretim 10. sınıf öğrencileri üzerinde yapılan bir başka araştırmada ise öğrencilerin eğitim ve alan türlerini seçerken dikkate aldıkları en önemli faktörlerin başında ailenin istekleri olduğu bulunmuştur (Aşık, 2008). Bu araştırmaların sonuçları genel olarak değerlendirildiğinde; gençlerin meslek seçimlerinde başta ailelerinin isteklerinin ve ailenin sosyo-ekonomik düzeyinin etkili olduğu ve özellikle meslek seçimini ailesi yapan öğrencilerin meslek seçimlerini değiştirmek istedikleri söylenebilir. Nitekim yurtdışında ve ülkemizde lise ve üniversite öğrencilerinin kariyer karar verme güçlüklerini belirlemeyi amaçlayan araştırmaların çoğunda da anne babaların çocukların mesleki kararlarına kendi istekleri doğrultusunda yapmak istedikleri belirlenmiştir (Bacanlı,2008; Creed ve Yin, 2007; Doğan, 2010; Gati ve Saka, 2001; Gati, Krausz ve Osipow,1996; Hijazi, Tatar ve Gati, 2004). Bu araştırmaların bulgularına göre çocuklarının meslek seçiminde aile ile ilgili değişkenlerin ön sıralarda yer aldığı söylenebilir. Ancak ailesinin istediği mesleği seçen öğrencilerin seçimlerini değiştirmek istemeleri, tüm eğitim düzeylerindeki öğrencilerin eğitsel ve mesleki kararlarını etkileyen araştırmaların yapılması gereğini düşündürmektedir. Bu nedenle bu çalışmada ilköğretim 8. sınıf, ortaöğretim ve üniversite öğrencilerinin meslek ve eğitsel seçimlerini ailelerinin, arkadaşlarının, öğretmenlerinin, rehber öğretmenlerinin, görsel ve yazılı medyanın etkileyip etkilemediği incelenmiştir. Bu araştırmanın öncelikle ülkemizde öğrencilerin eğitsel ve mesleki kararlarında hala ilk sıralarda aileyle ilgili faktörlerin mi, yoksa başka faktörlerin mi yer aldıklarının belirlenmesini sağlayacaktır. Bunun yanısıra bu bulgular çocukların eğitsel ve mesleki kararlarında hala aile ilgili faktörler yer alsın almasın, ülkemizde çocukların kariyer gelişimlerinde, eğitsel ve mesleki kararlarında ailenin olumsuz etkisiyle başa çıkmayı amaçlayarak gelecek uygulamalı, teorik araştırmalara ve ölçme aracı geliştirme çalışmalarına dayanak oluşturacaktır. Ayrıca bu araştırmanın bulgularının psikolojik danışmanların ilköğretim ve ortaöğretim öğrencilerine yönelik yapacakları mesleki rehberlik etkinliklerinin ve eğitim programlarının düzenlenmesine katkı getireceği düşünülmektedir.

Bu araştırmada, yukarıda bahsedilen genel amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

1. Öğrenciler mesleki ve eğitsel bir karar vermişler midir?
2. Öğrenciler verdikleri mesleki ve eğitsel kararlara ne derece güvenmektedirler?
3. Öğrencilerinin mesleki ve eğitsel kararlarını etkileyen kaynaklar nelerdir?
4. Öğrencilerin eğitsel ve mesleki kararlarını etkileyen kaynaklar cinsiyet ve sınıf düzeyi gibi demografik değişkenlere farklılaşmakta mıdır?

Yöntem

Bu araştırma, ilköğretim 8. sınıf, lise ve üniversite öğrencilerinin mesleki ve eğitsel kararları üzerinde etkili olan faktörleri belirlemeye yönelik tarama modelinde betimsel bir çalışmadır.

Araştırma Grubu

Araştırma grubu, Gaziantep ve Ankara il merkezlerinde resmi ilköğretim ve ortaöğretim okullarına devam eden ve Gazi Üniversitesi'nin çeşitli fakültelerinde öğrenim gören 589 öğrenciden oluşmaktadır. Araştırma grubun yaş aralığı 12 ile 29 arasında değişmekte olup, yaş ortalamaları 17.79'dir (SS= 3.24). Araştırmaya katılan öğrencilerin 326'sı (% 55.03) kız, 263'ü (% 44.7) erkek öğrencidir. Araştırma grubu sınıf düzeyleri açısından incelendiğinde; 93'ü (%15.8) 8. sınıfa, 97'si (% 16.5) 9. sınıfa, 50'si (% 8.5) 10. sınıfa, 88'i (%14.9) 11. sınıfa, 85'i (%14.4) 12. sınıfa devam etmektedir. Yine, araştırma grubunun 176'sı (% 29.9) üniversiteye devam eden öğrencilerden oluşmaktadır. Ayrıca, liseye devan eden öğrencilerin 54'ü sayısal (%7), 112'si (% 14) eşit ağırlık, 57'si (7.4) sözel alanda okumaktadır.

Veri Toplama Araçları

Kişisel Bilgi Formu: Araştırmacılar tarafından geliştirilen kişisel bilgi formunda öğrencilere ait cinsiyet, yaş ve sınıf düzeyleri ile ilgili bilgiler sorulmaktadır.

Eğitsel ve Mesleki Karar Verme Anketi: Araştırma grubundaki öğrencilerin eğitsel ve mesleki kararlarını etkileyen faktörleri belirlemek için araştırmacılar tarafından Eğitsel ve Mesleki Karar Verme Anketi geliştirilmiştir. Bu anket üç bölümden oluşmaktadır.

Mesleki/Eğitsel Karar Verme Anketinin Birinci Bölümünde;

- İlköğretim 8. sınıf öğrencilerine: Hangi tür liseye gidecekleri,
- Lise 9. sınıf öğrencilerine : Hangi alanı/dersleri seçecekleri,
- Lise 10-12 sınıf öğrencilerine: Hangi mesleği seçeceklerine karar verip vermedikleri ,
- Üniversite öğrencilerine : Üniversiteyi bitirdiğinde aynı meslekte çalışmak isteyip istemedikleri sorulmuştur. Anketin bu bölümüne verilen yanıtların evet/ hayır şeklinde bildirilmesi istenmiştir.

Mesleki/Eğitsel Karar Verme Anketi'nin İkinci Bölümünde; İlköğretim 8. sınıf ve lise öğrencilerinin verdikleri mesleki ve eğitsel kararlara ne derece güvendiklerini “hiç güvenmiyorum (1 puan)” dan “oldukça çok güveniyorum (5 puan)”a uzanan derecelmeli bir beşli ölçek üzerinde belirtmeleri istenmiştir.

Mesleki/Eğitsel Karar Verme Anketi'nin Üçüncü Bölümünde; İlköğretim 8. sınıf ve lise ve üniversite öğrencilerin eğitsel ve mesleki kararlarını almalarında etkili olabilecek kaynaklar sıralanmış ve bu kaynakların öğrencilerin eğitsel ve mesleki kararları almalarında ne derece etkili olduğunu beşli bir dereceleme ölçeğinde (hiç etkili olmadı (1 puan) /oldukça etkili oldu (5 puan)) belirtmeleri istenmiştir.

Veri Toplama Araçlarının Uygulanması

Araştırmada veri toplama araçları 2011-2012 öğretim yılının ikinci döneminde araştırmacılar tarafından veri toplama günü sınıfında bulunan ve araştırmaya katılmaya gönüllü öğrencilere uygulanmıştır. Veri toplama araçları öğrencilere dağıtılırken araştırmanın amacı ve bu araçların nasıl cevaplandırılacağı ölçekteki maddelerden örnekler verilerek açıklanmıştır. Ölçme araçlarının uygulanması yaklaşık otuz dakika sürmüştür.

Verilerin Analizi

Araştırmada verilerin analizinde betimsel istatistiksel tekniklerden yararlanılmıştır. Ayrıca çalışmada öğrencilerin eğitsel ve mesleki kararlarını etkileyen faktörlerin cinsiyet ve sınıf düzeyine göre incelenmesinde t testi, kay-kare testi, tek yönlü varyans analizi teknikleri kullanılmıştır. Araştırmada anlamlılık düzeyi olarak .05 alınmıştır.

Bulgular

Bu araştırmada önce araştırma grubundaki öğrencilerinin eğitsel ve mesleki bir karar alıp almadıkları ve aldıkları bu kararlara öğrencilerin ne derece güvendikleri incelenmiştir

(Tablo1). Verilerin analizi sonucunda araştırma grubunu oluşturan 8. sınıf öğrencilerinin % 69.1'i hangi liseye gideceğine karar verirken, % 30.1' karar vermediğini belirtmiştir. 9. sınıf öğrencilerinin 72.91'u hangi alanı seçeceğine karar verdiğini belirtirken, % 27.1' alan kararını vermediklerini belirtmişlerdir. 10. sınıf öğrencilerinin de % 83'ü, 11.sınıf öğrencilerinin % 78.3'ü ve 12. sınıf öğrencilerinin de % 84.1'i meslek kararını verdiğini belirtmişlerdir. Üniversite öğrencilerinin ise % 93.7'si aynı meslekte çalışmak istediğini ifade etmişlerdir.

Verilerin analizi sonucunda genel olarak araştırma grubundaki ilköğretim 8. sınıf, lise ve üniversite öğrencilerinin mesleki ve eğitsel kararlarını verdikleri ve sınıf düzeyi yükseldikçe karar verenlerin oranının arttığı bulunmuştur.

Tablo 1. Araştırma Grubunun Mesleki ve Eğitsel Karar Verme Durumu

	Karar Verme Durumu	n	%
Lise Kararı (8. Sınıf)	Evet	65	69.1
	Hayır	28	30.1
Alan Kararı (9. sınıf)	Evet	70	72.9
	Hayır	26	27.1
Meslek Kararı (10. sınıf)	Evet	39	83
	Hayır	8	17
Meslek Kararı (11. sınıf)	Evet	65	78.3
	Hayır	18	21.7
Meslek Kararı (12. sınıf)	Evet	69	84.1
	Hayır	13	15.9
Aynı Meslekte Çalışma Kararı (Üniversite Öğrencileri)	Evet	164	93.7
	Hayır	11	6.3

Öğrenciler mesleki ve eğitsel bir karar alıp almadıklarının cinsiyet değişkenine göre bir fark göstermediği kay-kare testi ile incelenmiştir. Yapılan analiz sonucunda ilköğretim 8. sınıf öğrencilerinin lise kararında ($\chi^2= 1.23, p>.267$) cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir fark yokken, lise öğrencilerinin alan ve meslek kararlarında anlamlı bir fark belirlenmiştir ($\chi^2= 7.09, p<.029$). Liseye devam eden öğrenciler arasında eğitsel ve mesleki kararlarını veren kız

öğrencilerin oranı, erkek öğrencilerin oranlarından daha yüksek bulunmuştur. Üniversite öğrencilerinde aynı meslekte çalışmak kararında beklenen değeri beşten küçük olan kategori sayısı, toplam kategori sayısının % 20'sini aşması nedeniyle kay-kare testi yapılamamıştır.

İlköğretim ve lise öğrencilerinin mesleki ve eğitsel kararlarına güvenme düzeyleri “hiç güvenmiyorum (1 puan)” dan “oldukça çok güveniyorum (5 puan)”a uzanan derecelmeli bir beşli ölçek üzerinde değerlendirilmiştir. Ölçeğin bu maddesinden alınan puan artıkça bir başka ifade ile ortalama 5 puana yaklaştıkça, öğrencilerin aldıkları kararlara güvendikleri anlaşılmaktadır. Öğrencilerinin mesleki ve eğitsel kararlarına güvenme düzeyleri analize ilişkin bulgular Tablo 2’de sunulmaktadır.

Tablo 2. İlköğretim ve Lise Öğrencilerinin Mesleki ve Eğitsel Kararlarına Güvenme Düzeyleri

	\bar{X}	SS
Lise Kararı (8. sınıf)	4.08	.79
Alan Kararı (9. sınıf)	3.80	1.05
Meslek Kararı (10. sınıf)	4.02	.77
Meslek Kararı (11. sınıf)	3.59	1.12
Meslek Kararı (12. sınıf)	4.01	1.05

Tablo 2’de görüldüğü gibi araştırma grubundaki öğrencilerden eğitsel ve mesleki kararlarına en fazla güvenen öğrencilerin ilköğretim 8.sınıf öğrencileri olduğu, bunu sırasıyla 10. sınıf öğrencilerinin, 12.sınıf öğrencilerinin ve 11.sınıf öğrencilerinin izlediği söylenebilir. İlköğretim ve lise öğrencilerinin mesleki ve eğitsel kararlarına güvenme düzeyleri incelendiğinde genel olarak ortalamaların yüksek olduğu görülmektedir. Bir başka ifade ile öğrencilerin aldıkları eğitsel ve mesleki kararlara güvendikleri söylenebilir.

Öğrencilerin mesleki karar almalarında araştırmada ele alınan faktörlerin ne derece etkili olduğunu beşli bir dereceleme ölçeği (hiç etkili olmadı (1 puan) /oldukça etkili oldu (5 puan)) üzerinde değerlendirilmiştir. Ölçekten alınan puan artması öğrencilerin mesleki karar almalarında belirtilen kaynağın daha fazla etkili olduğunu göstermektedir. Araştırma grubundaki öğrencilerin eğitsel ve mesleki kararlarını etkileyen kaynaklara ilişkin puanlarının ortalamaları ve standart sapmaları ise Tablo 3’de sunulmuştur.

Tablo 3. Mesleki ve Eğitsel Kararlarda Başvurulan Kaynaklar

	\bar{X}	SS
Annem	2.09	1.05
Babam	2.12	1.04
Okuldaki Öğretmenler	1.98	.99
Dershane Öğretmenleri	1.74	.96
Sınıf Rehber Öğretmenleri	1.81	.98
Okul Rehber Öğretmenleri	1.75	.98
Dershane Rehber Öğretmenleri	1.78	1.03
Arkadaşlar	1.97	.98
Kız/Erkek Arkadaş	1.86	1.01
Diğer Aile Üyeleri	1.92	1.01
Kitap, Dergi vb. Yayınlar	2.02	1.02
İnternet ve Televizyon	1.90	1.02

Tablo 3 incelendiğinde araştırma grubundaki öğrencilerin eğitsel ve mesleki kararlarını verirken en fazla sırasıyla babalarına, annelerine, kitap dergi vb. yayınlara, okuldaki öğretmenlerine başvurdukları, bunları arkadaşlar, kız ve erkek arkadaşlar, diğer aile üyelerinin izlediği görülmektedir. Araştırmada öğrencilerin mesleki ve eğitsel kararlarını verirken dershanedeki öğretmenlerinden, okul rehber öğretmenlerinden, dershane rehber öğretmeninden ve sınıf rehber öğretmeninden en az düzeyde etkilendiklerini belirlenmiştir.

Araştırmada öğrencilerin eğitsel ve mesleki kararlarını verirken başvurdukları kaynaklarda cinsiyetlerine ve sınıf düzeylerine göre bir fark olup olmadığı t testi ve tek yönlü varyans analizi tekniği ile incelenmiştir. Cinsiyet değişkeni ile ilgili yapılan analize ilişkin bulgular Tablo 4’de sunulmaktadır.

Tablo 4. Mesleki ve Eğitsel Kararlarda Başvurulan Kaynaklarda Cinsiyete Göre Farklılık

	t	p
Annem	.25	.801
Babam	.66	.506
Okuldaki öğretmenlerim	.26	.790

Dershane Öğretmenlerim	1.34	.180
Sınıf Rehber Öğretmenim	1.06	.286
Okul Rehber Öğretmenim	1.26	.207
Dershane Rehber Öğretmenim	1.22	.222
Arkadaşlarım	-1.43	.152
Kız/Erkek arkadaşım	2.25	.025*
Diğer Aile Üyeleri	.64	.517
Kitap, dergi vb. yayınlar	.14	.885
İnternet ve televizyon	.13	.897

*.05

Tablo 4’de öğrencilerin cinsiyetlerine göre Mesleki Karar Verme Anketi’nde yer alan her bir kaynaktan elde ettikleri ortalamalar incelendiğinde sadece erkek/kız arkadaş alt boyutunda anlamlı bir fark bulunmuştur ($t=2.25$, $p<.025$). Erkek öğrenciler ($\bar{X}=1.97$, $SS=1.06$), kız öğrencilere ($\bar{X}=1.77$, $SS=.95$) göre mesleki/eğitsel kararlarında erkek/kız arkadaşlarının daha etkili olduğunu belirtmişlerdir. Öğrencilerin eğitsel ve mesleki kararlarını verirken başvurdukları kaynaklarda sınıf düzeyi değişkenine göre bir fark olup olmadığına ilişkin bulgular Tablo 5’de sunulmaktadır.

Tablo 5. Mesleki ve Eğitsel Kararlarda Başvurulan Kaynaklarda Eğitim Düzeyine Göre Farklılık

	F	p
Annem	6.32	.001***
Babam	3.03	.010*

Okuldaki öğretmenler	17.18	.001***
Dershane Öğretmenler	11.47	.001***
Sınıf Rehber Öğretmenler	11.47	.001***
Okul Rehber Öğretmenler	9.42	.001***
Dershane Rehber Öğretmenler	8.351	.001***
Arkadaşlar	2.76	.018*
Kız/Erkek Arkadaş	8.88	.001***
Diğer Aile Üyeleri	5.58	.001***
Kitap, Dergi vb. Yayınlar	1.16	.327
İnternet ve Televizyon	3.11	.009**

*.05 ; **.01 ; ***.001

Araştırmaya katılan öğrenciler arasında eğitim düzeyine göre eğitsel ve mesleki kararlarını verme sürecinde, öğrenim düzeyine göre mesleki ve eğitsel kararları etkileyen kaynaklarda babalara başvurma ($t=3.03$, $p>.010$) ve kitap ve dergilerden yararlanma ($t=1.16$, $p>.327$) açısından bir fark bulunmamıştır. Diğer tüm başvuru kaynaklarında sınıf düzeyine göre anlamlı bir fark bulunmuştur. Araştırmada karşılaştırılan grup sayısı ikiden fazla olduğu için çoklu karşılaştırmalarda gruplar arası farkı ortaya çıkarmak için yapılan Tukey testinden yararlanılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre eğitsel ve mesleki kararları etkileyen faktörlerden anne, okuldaki ve dershanedeki öğretmenler, sınıf öğretmeni, okul ve dershane rehber öğretmeni, aile üyeleri açısından ilköğretim 8. sınıf öğrencileri, lise ve üniversite öğrencileri arasında anlamlı farklılıklar bulunmuştur. İlköğretim 8. sınıf öğrencilerinin başvurdukları kaynaklardan annelerini, okuldaki ve dershanedeki öğretmenlerini, sınıf öğretmenlerini, okul ve dershane rehber öğretmenleri ve aile üyelerini lise ve üniversite öğrencilerinden daha etkili olarak algıladıkları belirlenmiştir.

Tartışma

Bu araştırmanın sonuçları genel olarak değerlendirildiğinde; araştırma grubundaki ilköğretim, lise ve üniversite öğrencilerinin pek çoğunun eğitsel ve mesleki kararlarını verdikleri bulunmuştur. Bu bulgu araştırma grubundaki öğrencilerin pek çoğunun eğitsel ve

mesleki kararsızlık yaşamadıkları şeklinde yorumlanabilir. Ayrıca araştırma grubundaki öğrenciler aldıkları eğitsel ve mesleki kararlarına güvendiklerini de belirtmişlerdir. Bu bulgular öğrencilerin mesleki kararsızlık düzeylerinin çok yüksek olmadığını gösteren daha önceki araştırmaların sonuçlarını desteklemektedir (Akkoç, 2012; Hamamcı ve Hamurlu, 2005; Hijazi, Tatar ve Gati, 2004). Ancak bu bulguları yorumlarken ihtiyatlı davranmakta yarar vardır. Çünkü araştırma grubundaki öğrencilerden sadece eğitsel ve mesleki kararlarını verip vermediklerini evet ya da hayır cevaplarından biriyle belirtmeleri istenmiştir. Kararlarını vermeden önceki süreçte ne tür ve nasıl karar verme güçlükleri yaşadıklarını, bu güçlüklerle başa çıkmak için kimlerden ve hangi kaynaklardan yararlandıklarını ölçen bir araç kullanılmamıştır.

Araştırmanın sonuçları öğrencilerin sınıf düzeyleri yükseldikçe eğitsel ve mesleki kararlarını veren öğrencilerin oranlarının yükseldiğini göstermiştir. Bir başka ifade ile öğrenciler lise son sınıfa ve üniversiteye yaklaştıkça, meslek seçimi üzerinde daha fazla düşünmekte, tercihlerini netleştirmekte ve meslek seçimi ile ilgili daha kararlı hale gelmektedirler. Araştırmanın bu sonucu mesleki kararsızlığın yaş yükseldikçe azaldığını gösteren önceki araştırma sonuçlarıyla desteklenmektedir (Guerra ve Reieker, 1999; Kinner, Brigman ve Noble, 1990).

Ayrıca araştırmada liseye devam eden öğrencilerin arasında eğitsel ve mesleki kararlarını veren kız öğrencilerin oranının erkek öğrencilerin oranından daha yüksek olduğu bulunmuştur. Araştırmada cinsiyet rol farklılığının bir sonucu olarak kızlara daha çok anne ya da eş gibi rollerin yüklenmesi, sosyo-ekonomik nedenlerle erkeklerin eğitimlerinin desteklenmesi ve onların mesleki ve eğitimsel gelişimlerini engelleyici tutumların toplumda daha yaygın olması gibi nedenlerle mesleki kararsızlık düzeyinde cinsiyete göre anlamlı bir farklılığın olması beklenmiştir. Ancak bu araştırmanın sonuçları bu beklentileri destekler nitelikte değildir. Bu konuda yurtdışında Rojewski ve Hill (1998) ve Watson ve Stead (1994)'ın tarafından yapılan bir çalışmada bu araştırmaların sonuçlarından farklı olarak erkek öğrencilerin mesleki kararsızlık düzeylerinin kız öğrencilerden düşük olduğu bulunmuştur. Bu araştırmada ülkemizde kız öğrencilerin mesleki kararsızlık düzeylerinin erkek öğrencilere göre düşük çıkması, kız öğrencilerin önlerinde eğitim almalarına ve meslek seçmelerine engellerin farkında oldukları ve bu engelleri açma yönündeki isteklilik ya da kararlılık düzeylerinin de yüksek olduğu şeklinde yorumlanabilir. Ayrıca ülkemizde özellikle erken yaşlardan itibaren cinsiyete ilişkin olarak toplumda bazı mesleklerin erkeklere bazı

mesleklerinde kadınlara ait olduğuna ilişkin kalıp yönlendirmeler mevcuttur. Toplumda kadınlara özgü mesleklerin sınırlı olması kadınların mesleki seçenekle karşılaşamadıkları için karar vermelerini kolaylaştırmış olabilir.

Araştırma grubundaki öğrenciler eğitsel ve mesleki kararlarını verirken sırasıyla babalarından, annelerinden, kitap dergi vb. yayınlardan ve okuldaki öğretmenlerinden etkilendiklerini belirtmişlerdir. Bu sonuç, Aytekin (2010), Özyürek ve Kılıç-Atıcı (2002) ve Vurucu (2005)'nin araştırmalarının sonuçlarıyla desteklenmektedir. Bu araştırmacılar da, üniversite öğrencilerinin meslek kararlarını verirken anne, baba ve yakın çevrelerinden etkilendiklerini veya bu kaynaklara başvurduklarını bulmuşlardır. Geleneksel toplumlarda anne ve babaların ailedeki rolleri karşılaştırıldığında, annelerin her zaman çocuk bakımına ve eğitimine daha fazla katıldıkları ve ilgilendikleri görülmektedirler. Ancak bu ve önceki araştırmalarda da ortaya çıktığı gibi çocukların eğitsel ve mesleki kararlar söz konusu olduğunda, babaların çocuklarını annelerine göre daha fazla etkiledikleri ya da çocukların babalarına daha fazla başvurdukları görülmektedir. Bu, Türk aile yapısında babaların, otoriter tutumlarından, çocuğun eğitim ve meslek seçimi gibi önemli kararlarda daha etkin olmalarından kaynaklanabilir.

Araştırmada öğrencilerin eğitsel ve mesleki kararlarında okuldaki ve dershanedeki öğretmenlerinden yararlandıkları anlaşılmaktadır. Öğretmenlerin öğrencilerle daha çok zaman geçirmeleri, ders saatleri içinde ve dışında öğrencilerle birlikte olmaları beklendik bir şekilde öğrenciler öğretmenlerini kendilerine daha yakın hissetmelerine ve eğitsel ve mesleki kararlarını verirken onlara başvurmalarına neden olmuş olabilirler. Araştırmada öğrencilere eğitsel ve mesleki kararlarını verirken destek olmaları beklenen okul ve dersane psikolojik danışmanlarını öğrencilerin etkili bir kaynak olarak algılamadıkları anlaşılmaktadır. Bu araştırmanın sonuçları Hamamcı ve Hamurlu (2005)'nin araştırmalarının sonuçlarını desteklemektedir. Bu araştırmacılar da lise öğrencilerinin yalnızca % 16'sının meslek seçimi konusunda okullarında çalışan psikolojik danışmanlardan yardım aldıklarını belirtmişlerdir. Bu sonucun en önemli nedeni ülkemizde bir okul psikolojik danışman sayısının sınırlı olması, danışman başına düşen öğrenci sayısının yüksek olması ve kalabalık gruplarla rehberlik hizmetlerinin yürütülmesi olabilir. Öğrencilerin okul psikolojik danışmanına ihtiyaç duydukları zamanlarda öğretmenleri kadar ulaşamamaları ya da okul psikolojik danışmanlarının tüm öğrencilere mesleki rehberlik hizmeti sunacak olanaklara sahip

olmaması psikolojik danışmanların eğitsel ve mesleki kararlarını verirken etkili bir kaynak olarak değerlendirmemelerini yol açmış olabilir.

Bu araştırmada ayrıca öğrencilerin sınıf düzeyi yükseldikçe eğitsel ve mesleki kararlarını alırken başvurdukları kaynakları daha az etkili olarak algıladıkları belirlenmiştir. Bu bulgu öğrencilerin yaşlarının yükselmesi ile birlikte eğitsel ve mesleki kararlarını alırken kaynaklara başvurmadıkları, bir başka ifade ile daha bağımsız kararlar verdikleri şeklinde yorumlanabilir.

Bu araştırmanın sonuçlarının ilköğretim, lise ve üniversite öğrencilerinin meslek seçimlerine yönelik uygulamalı çalışmalara katkı sağladığı söylenebilir. Örneğin, bu araştırmada öğrenciler eğitsel ve mesleki kararlarını verirken en çok baba, anne gibi aile bireylerinden etkilendiklerini belirtmişlerdir. Bu sonuçlardan ilköğretim ve lise öğrencilerinin kariyer gelişimlerini zenginleştirmeye ve onların kendilerine uygun meslek seçimleri yapmalarına yardımcı amaçlayan ana-baba eğitimi programlarının ve ailelere yönelik grup rehberliği etkinliklerinin hazırlanmasında yararlanılabilir. Ancak araştırmanın bu özelliklerine rağmen bazı önemli sınırlılıkları da vardır. Bunlardan ilki, bu araştırma verileri, veri toplama günü sınıflarında bulunan ve araştırmaya katılmaya gönüllü öğrencilerden toplanmıştır. Araştırma grubu ilköğretim, lise ve üniversite öğrencilerinden oluşturulmuş ancak her bir düzey için yeterince öğrenciye ulaşılabilmiştir. Dolayısıyla gelecekte aynı amaçla yapılacak araştırmalarda, araştırma sonuçlarının yorum ve genellemelerinin daha güvenilir bir şekilde ifade edilebilmesi için örneklem seçiminin tabakalı ya da küme örnekleme yöntemleri kullanılarak yapılması önerilmektedir. Araştırmanın ikinci sınırlılığı, öğrencilerden eğitsel ve mesleki kararlarını verip vermediklerini evet ya da hayır cevaplarından biriyle belirtmelerinin istenmesidir. Gelecekte yapılacak araştırmalarda öğrencilerin eğitsel ve mesleki kararlarını verme sürecinde ne tür karar verme güçlükleri yaşadıklarını da ölçen ölçme araçlarının kullanılması evet ya da hayır cevabının temelinde yatan nedenlerin de anlaşılmasını sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- Abişeva, Ş. (1997). *Eğitim fakültesi öğrencilerinin meslek seçimini etkileyen bazı etmenler*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Bursa.
- Akkoç, F.(2012). Lise öğrencilerinin mesleki kararsızlığının sosyo-demografik faktörlere göre incelenmesi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 23,215-233.
- Amir, T., Gati, I. & Kleiman, T. (2008). Understanding and interpreting career decision-making difficulties. *Journal of Career Assessment*, 16; 28-38.
- Aşık, T. (2008). İlköğretimde yönelme öneri formu uygulamasının öğrencilerin okul alan seçiminde etkilerinin belirlenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Adana.
- Aytekin, A. (2005). *Meslek seçimini etkileyen sosyo-ekonomik ve kültürel faktörler (Isparta örneği) etiketler*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü,Isparta.
- Bacanlı, F. (2008). Türk ergenlerinin kariyer karar verme güçlükleri. *Counseling and International Perspective: Global Demands and Local Needs*. Bahçeşehir Üniversitesi, Nisan 25-27,İstanbul.
- Bal, P. N. (1998). *Ergenlik döneminde mesleki karar verme olgunluğunun incelenmesi ve "mesleki karar verme eğitim programının etkililiğinin araştırılması*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Bekleyiş, F. (2007). *Öğrencilerin mesleki ilgi alanlarının ve ailenin meslek seçimine etkisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Bolu.
- Canstantine, M. G. , Wallece, B.C. & Kindaichi, M.M. (2005). Examining contextual factors in the career desicion statud of African American Adolescent. *Journal of Career Assesment*,13,307-319.
- Çakır, M.A. (2003). *Bir kariyer grup rehberliği programının lise öğrencilerinin meslek kararsızlık düzeylerine etkisi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi. Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Creed, P. A., & Yin, W. O. (2007). Reliability and validity of a chinese version of the career decision-making difficulties questionnaire. *International Journal For Educational And Vocational Guidance*, 6, 47-63.
- Doğan, H. (2010). *Kariyer karar verme grup rehberliği programının 9. sınıf öğrencilerinin kariyer karar verme güçlüklerine etkisi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, G.Ü Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Gati, I. (1998). Using career-related aspects to elicit preferences and. characterize occupations for a better person-environment. *Journal of Vocational Behavior*, 52, 343-356.
- Gati, I., Krausz, M., & Osipow, S. H. (1996). A taxonomy of difficulties in career decision making. *Journal of Counseling Psychology*, 43, 510-526.
- Gati, I. & Saka, N. (2001). High school students's career related decision-making difficulties. *Journal of Counseling and Development*, 79, 331-340.

- Germeijs, V., Verschueren, K., & Soenens, B., (2006). Indecisiveness and high school students' career decision-making process: Longitudinal associations and the mediational role of anxiety. *Journal of Counseling Psychology*, 53(4), 397-410.
- Guerra, A. L. & Rieker, J. M. (1999). Prediction career indecision in college students: The role of identity formation and parental relationships factors. *Career Development Quarterly*, 47, 256-266
- Hamamcı, Z. & Hamurlu, K. (2005). Anne babaların meslek gelişimine yardımcı olmaya yönelik tutumları ve bilgi düzeylerinin çocuklarının mesleki kararsızlıkları ile ilişkisi. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 10, 55-69.
- Hijazi, Y., Tatar, M., & Gati, I. (2004). Career decision-making difficulties among Israeli and Palestinian Arab high-school seniors. *Professional School Counseling*, 8, 64-72.
- Johnson, L. S. (2000). The relevance of school to career: A study in student awareness. *Journal of Career Development*, 26(4), 263-276.
- Julien, H. E., (1999). Barriers to adolescents' information seeking for career decision making. *Journal of the American Society for Information Science*, 50, 38-48.
- Kalafat, Z. (1998). *Lise öğrencilerinde mesleki geleceğe bakış (lise öğrencilerinin mesleki gelecek değerlendirmelerinin ve mesleki olgunluk düzeylerinin karşılaştırmalı incelenmesi)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Kinner, R. T., Brigman, S. L., & Noble, F. C. (1990). Career indecision and family enmeshment, *Journal of Counseling And Development*, 68, 309-313.
- Kleiman, T., Gati, I., Peterson, G. W., Sampson, J. P., Reardon, R. C., & Lenz, J. G., (2004). Dysfunctional thinking and difficulties in career decision making. *Journal of Career Assessment*, 12, 312-331.
- Osipow, S. H. (1999). Assessing career indecision. *Journal of Vocational Behavior*, 55, 147-154.
- Özyürek, R. & Atıcı, M. K. (2002). Üniversite öğrencilerinin meslek seçimi kararlarında kendilerine yardım eden kaynakların belirlenmesi. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 2(17), 33-42.
- Rojewski, J. & Hill, R. (1998). Influence of gender and academic risk behavior on career decision making and occupational choice in early adolescence. *Journal of Education for Students Placed at Risk*, 3, 265-288.
- Sarıkaya, T. & Horshid, L. (2009). Üniversite öğrencilerinin meslek seçimini etkileyen etmenlerin incelenmesi. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 7(2), 393-423.
- Tinsley, H. E. A. (1992). Career decision making and career indecision. *Journal of Vocational Behavior*, 41, 209-211.
- Watson, M. B. & Stead, G. B. (1994). A longitudinal study of career desicionness among south African high school students. *Journal of Vocational Behavior*, 45, 261-269.
- Vurucu, F. (2010). *Meslek lisesi öğrencilerinin meslek seçimi yeterliliği ve meslek seçimini etkileyen faktörler*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Yıldız, S. (2001). *Kişilik ve meslek seçimi arasındaki ilişki ve bir uygulama*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Bursa.